

Уживання односкладних *Cross the silent ballroom* та неповних речень (еліптичних), що є семантично повними, а структурно – неповними, знаходять своє відображення у таких прикладах: *Зубы – солнце, огонь – румянец / И хохочущие глаза!*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зауважимо, що мета людської діяльності – отримання специфічних творчих продуктів (таких як музика, живопис, література) унаслідок яскравих емоційних переживань, що окриляють людину, сприяють появі музи, натхнення або ж осяяння. Цей творчий акт несвідомий, неконтрольований волею й розумом, сповнений фантазіями і незвичайними ідеями. Творчість, зумовлена певними змінами станів свідомості, що впливають на всі рівні мовної діяльності індивіда, – спроба людини вийти за межі своїх можливостей і здібностей.

Одним із перспективних напрямів подальших розвідок вважаємо дослідження засобів вираження ЗСС в англійській, українській та російській любовній ліриці ХХ ст. у зіставному аспекті.

Список використаної літератури

1. Акимов Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка : [учебн. пособие] / Галина Николаевна Акимов. – М. : Высш. шк., 1990. – 168 с.
2. Асадов Э. А. Стихотворения / Эдуард Аркадьевич Асадов ; [сост., автор предисл. и коммент. Л. Мезинов]. – М. : Эксмо, 2007. – 480 с.
3. Аристотель. О душе // Сочинения. В 4 т. Т. 1 / [ред. В. Ф. Асмус]. – М. : Мысль, 1976. – 550 с.
4. Виноградова С. Г. Измененные состояния сознания и их роль в творческой деятельности : философский анализ : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Виноградова Светлана Геннадьевна. – М., 2006. – 172 с.
5. Гришунин С. И. Модели творческой интуиции в контексте науки, философии и прогнозирования : [монографія] / Сергей Иванович Гришунин. – М. : РФО, 2006. – 147 с.
6. Засекін С. В. Психолінгвістичні аспекти перекладу : [навч. посіб.] / Сергій Васильович Засекін. – Луцьк : ВІЕМ, 2006. – 144 с.
7. Лошилин А. Н. Философия оснований теорий творчества / Александр Николаевич Лошилин. – М. : Всемирный следопыт, 1998. – 132 с.
8. Мордвинцева Л. П. Измененные состояния сознания : современные исследования : [научно-аналитический обзор] / Л. П. Мордвинцева ; под ред. А. И. Панченко. – М. : ИНИОН, 1995. – 56 с.
9. Синкевич И. А. Психология художественного творчества / Ирина Алексеевна Синкевич. – Мурманск : МГПУ, 2008. – 237 с.
10. Спивак Д. Л. Измененные состояния сознания : психология и лингвистика : [монография] / Дмитрий Леонидович Спивак. – СПб. : Изд. дом «Ювента»; Филолог. факультет СПбГУ, 2000. – 296 с.
11. Философия Аристотеля [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nuru.ru/philos/007.htm>
12. Auden W. H. Selected poems / Wystan Hugh Auden : [ed. E. Mendelson]. – N. Y. : Vintage books, 1979. – 349 p.
13. Colman A. M. A Dictionary of Psychology / Andrew M. Colman. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 896 p.

Статтю подано до редколегії
16.03.2012 р.

УДК 821.112.2 – 1.09:16

Ю. В. Лещук – аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки

Вербалізація художнього концепту ЛЮДИНА в ліриці Голокосту (на матеріалі поетичних творів Пауля Целана)

Роботу виконано на кафедрі німецької філології
ВНУ ім. Лесі Українки

У статті йдеться про моделювання художнього концепту ЛЮДИНА в поетичних творах німецького письменника Пауля Целана. Автор трактує цей концепт як динамічну величину, семантичну структуру якої визначають зміни, що відбуваються і в суспільстві, і у свідомості окремо взятого індивіда.

Ключові слова: художній концепт, оксюморон, метонімія, евфемізм, епітет, метафора, концептуальна метафора.

Лешчук Ю. В. Вербалізація художественного концепта ЧЕЛОВЕК в лирике Голокоста (на матеріалі поетических произведень Пауля Целана). В статті аналізується моделювання художественного концепта ЧЕЛОВЕК в поетических произведениях немецкого писателя Пауля Целана. Концепт рассматривается как динамическая величина, семантическую структуру которой определяют изменения, происходящие как в обществе, так и в сознании отдельно взятого индивида.

Ключевые слова: художественный концепт, оксюморон, метонимия, эвфемизм, эпитет, метафора, концептуальная метафора.

Leshchuk Y. V. Verbalization of the Artistic Concept PERSON in the Poetry of Holocaust (on the Basis of Poetic Works of Paul Celan). The article deals with the modeling of the artistic concept PERSON in the poetry of the German writer Paul Celan. The concept is considered to be a dynamic value, the semantic structure of which is predetermined both by the changes, taking place in the society and in the consciousness of a separate person.

Key words: artistic concept, oxymoron, metonymy, euphemism, epithet, metaphor, conceptual metaphor.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики є когнітологічні дослідження. Вивченню концепту присвячені роботи Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Р. Джекендоффа, Ч. Філлмора, а також Н. Арутюнової, А. Бабушкіна, А. Вержбицької, О. Кубрякової, А. Приходька та інших учених.

Є три основних підходи до розуміння концепту. Перший, представником якого є Ю. Степанов, культурологічний; він трактує сутність концептів та відношення між ними. Другий (Н. Арутюнова) вважає семантику мовного знака єдиним засобом формування концепту. Представники третього (О. Кубрякова) підходу вважають, що концепт моделюється не значенням слова, а є результатом взаємодії значення слова з особистим та національним досвідом людини.

Отже, текст включає два елементи: загальновідому інформацію, що виражається експліцитно, й авторську інтерпретацію, тобто те нове, заради чого створюється текст. Взаємодія цих двох елементів і визначає специфіку художнього концепту.

Художній концепт, на відміну від пізнавального, який виражає загальну, універсальну сутність, передає індивідуальне, особистісне сприйняття та відображення. Художній концепт трактують як комплекс понять, уявлень, почуттів та емоцій. Чим багатший культурний та емоційний досвід художника, тим глибший і багатший його концепт. Створена письменником картина світу відтворює його світобачення, де «одні реалії присутні, а інші виключаються з поля зору, одні типи відношень виділені, а інші залишаються поза увагою» [7].

Актуальність теми зумовлена її антропоцентричним характером і все більшим інтересом до вивчення мовної картини світу як засобу експлікації знань. *Об'єктом* дослідження є художній концепт ЛЮДИНА у поетичній картині світу післявоєнного періоду; *предметом* – способи мовної об'єктивності художнього концепту ЛЮДИНА в текстах лірики Голокоста. Основна *мета* статті – моделювання художнього концепту ЛЮДИНА на основі комплексного аналізу мовних засобів, що його вербалізують, відображаючи його соціально-історичну й етнокультурну специфіку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Концепт ЛЮДИНА не є статичним. У різні історичні епохи людина концептуалізується по-різному. Художній концепт, у свою чергу, ширший від пізнавального, оскільки викликає в нашій свідомості додаткові асоціації. Целанівське розуміння ЛЮДИНИ зумовлене, з одного боку, історичними подіями того часу, з іншого – впливом на письменника філософських ідей, стереотипів тощо. Художній концепт (термін належить С. О. Аскольдову) – це одиниця індивідуально-авторського світобачення. Художній концепт «не є образ або якщо і містить його, то випадково і частково. Проте він, безсумнівно, тяжіє насамперед до потенційних образів і також спрямований на них подібно до того, як і пізнавальний концепт спрямований на конкретні уявлення, що підпадають під його логічний «родовий» обсяг» [2, 275]. В. Ніконова продовжує цю думку, наголошуючи, що художній концепт «начебто заміщає образ, тому природа художнього освоєння світу вирізняється емоційно-експресивною маркованістю, особливим словесним малюнком, у якому яскраво виступають образи, експліковані вербальними знаками. Таким чином, художній концепт, як і концепт узагалі, має ментальний характер, культурологічну сутність, «замісну силу» [2, 275], характеризується динамічністю і переважно вербальною репрезентацією» [6]. Своєрідність художнього концепту полягає в його «психологічній складності, розпливчатості, художній асоціативності, потенційності (тут: неможливості в смислі розкриття)» [2, 275].

Пауль Целан осмислює багатогранність людини в контексті Голокосту, трагедії європейського єврейства, явища глибокої дегуманізації людства, «завершення епохи євреїв» [9, 14].

Художній концепт ЛЮДИНА трактуємо в статті у двох площинах: ЛЮДИНА-ЄВРЕЙ та ЛЮДИНА-НІМЕЦЬ. Симбіоз цих семантично протилежних елементів у межах одного концепту пояснюється історичним конфліктом двох націй – німецької та єврейської. У статті висвітлюємо способи вербалізації художнього концепту: стилістичні фігури, а саме: концептуальну метафору, метонімію, евфемізм, епітет, оксюморон.

У поетичному осмисленні моделі ЛЮДИНА-НІМЕЦЬ виділяємо такі характеристики:

1. АРІЄЦЬ – головний «персонаж» німецької фашистської ідеології, псевдоінтерпретований Гітлером ніцшеанський образ надлюдини. Прототипний представник арійської нації – голубоока «білява бестія» – ліричний герой всесвітньо відомої «Фути смерті». Мовна номінація «*seine Augen sind blau*» («його очі голубі») [10, 40] описує зовнішній вигляд німця. Ідеальний образ поет вербалізує в епітеті «*dein goldenes Haar, Margarete*» («твоє золоте волосся, Маргарито») [10, 40], «лексико-синтаксичному тропі, який виконує функцію означення або обставини та характеризується [...] наявністю емотивних, експресивних чи інших конотацій» [1, 132]. Так, лексема «золоте» відіграє функцію означення, експресивно об'єктивує німецький ідеал жіночої вроди, натякаючи, можливо, на гетерівську Гретхен.

2. РОМАНТИК – таке стереотипне уявлення про німців традиційно склалося в менталітеті інших народів: німецьку націю вважають матір'ю класичної музики, глибоких шанувальників мистецтва, інтелігенції. Романтична натура притаманна ліричному героєві: «*der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland*» («він пише, коли смеркає, у Німеччину») [10, 40], «*er träumet*» («він мріє») [10, 40]. Чоловік пише листа коханій, при цьому «*es blitzen die Sterne*» («виблискують зорі») [10, 40]. «Зорі, – пише із цього приводу Б. Відеман-Вольф, – є тут символом романтичного зоряного неба [...], це значення навіюється попереднім писанням любовних листів. З іншого боку, зорі отримують тут загрозливий відтінок завдяки дієслову «блистити» (набагато агресивніша семантика світла, ніж, наприклад, «мерехтити» або «сяяти», що більше відповідало б звичному кліше)» [12]. На думку Джона Фелстайнера, у вислові «*es blitzen die Sterne*» чути інтонації улюбленої в Третньому Рейху сентиментальної пісні «*Heimat, deine Sterne*» («Вітчизно, твої зорі»), і навіть унтертони гітлерівського військового терміна «*Blitzkrieg*» [8].

3. МАЙСТЕР – у цій моделі художнього концепту ЛЮДИНА імплікований стереотип про німців як висококваліфікованих спеціалістів, знавців своєї справи. Якщо трактувати смерть як ремесло, то німці в цій галузі, на думку П. Целана, «майстри», що об'єктивується в такому віршованому рядкові: «*Der Tod ist ein Meister aus Deutschland*» («Смерть – майстер із Німеччини») [10, 40]. При цьому вони неперевершено виконують свою роботу: «*Er trifft dich mit bleierner Kugel er trifft dich genau*» («він улучить у тебе свинцевою кулею точно в серце») [10, 41].

4. САТАНА – ця думка імплікована у поетичному рядку «*Er spielt mit den Schlangen*» («Він грається зі зміями») [10, 40]. Змія – архетипний символ зла: «у германській міфології змія як головне втілення космічного зла відіграє основну роль у майбутній загибелі світу [...]. Змія втілює негативне начало (згадаймо провідну роль змії у біблійному мотиві гріхопадіння)» [5, 470].

5. ВСЕМОГУТНІЙ – одна з можливих інтерпретацій уже згаданого віршованого рядка «*Er spielt mit den Schlangen*» («Він грається зі зміями») [10, 40]. Крім символу зла, змія уособлює в міфологічному світогляді багатьох народів мудрість, езотеричні знання, владу, «у давньому Єгипті зображення змії прикріплювалося на голові фараона як знак його правління на небі й на землі» [5, 470]. Так і німець-фашист, одержимий манією величчя, переконаний у своїй унікальній історичній ролі й расовій першості, виконує свою «високу місію» «чистки нації» через винищення інших людей, зокрема євреїв.

На протилежному полюсі в художньому концепті ЛЮДИНА перебуває ЛЮДИНА-ЄВРЕЙ. У цій моделі виділяємо такі складники:

1. НЕЛЮДИНА. Цей елемент художнього концепту вербально втілюється в синтаксичній номінації «*die Menschen-und-Juden*» («Люди-та-євреї») [10, 157], у якій автор імплікує відсутність будь-яких людських прав у євреїв та продовжує цю думку в листі Б. Фішеру («*das Jüdische – also eine der Gestalten des Menschlichen*» («єврейське – тобто одне з образів людського»)) [10, 707].

2. ВИГНАНЕЦЬ – об'єктивується у віршованому рядку: «*wir werden das Kinderlied singen, das hörst du, das / mit den Men, mit den Schen, mit den Menschen*» («ми співатимемо дитячу пісню, ти це почувеш, ту, де / лю, де ди, де люди») [10, 139]. «Розірване» слово «Menschen» указує, можливо, на долю єврейського народу, якому «впродовж століть довелося жити розпорошеним у вигнанні» [9, 10], оскільки євреї не мали (до 1948) власної держави, жодна країна не приймала їх у себе. Із граматичного погляду, морфемами, зокрема «Men» та «Schen», не мають лексичного значення, «розірване» слово втрачає валентність (сполучуваність) у реченні та категорію числа. Так і євреї – людина, яка не має ні значення, ні місця в цьому світі. Гра зі словами є авторською рисою. Так, у прикладі «*Tiefinschnee, Iefimnee, i-i-e*» («Глибоковснігу, внігу, і-у») [10, 184] спостерігаємо поступове випадання приголосних, що вказує на градацію мовчання, поступове зникнення, що можемо трактувати як поступове зникнення євреїв з лица землі як реалізацію одного з нацистських планів, плану «чистки арійської нації».

3. МУЧЕНИК. Мученик – людина, котра страждає за сповідання своєї віри. Євреї, немов мученик, приречений щоденно страждати за свою «іншість». Так, оксюморон «*schwarze Milch*» («Чорне молоко») [10, 40] є одночасно евфемізмом, оскільки «маскує» масову смерть, яку змушені «споживати» вдень і вночі в'язні концтаборів. Якщо оксюморон – це комбінування лексичних одиниць, значення яких взаємно виключає одне одного, створюючи ефект смислового парадоксу, то евфемізм – «перифраз, що відіграє функцію «пом'якшення» висловлювання з неприємним значенням» [3, 294]. Жахливе вбивство євреїв об'єктивують евфемізми віршованих рядків: «*der Mann ward zum Sieb, die Frau musste schwimmen, für sich, für keinen, für jeden*» («чоловік став решетом, жінка змушена була плавати за себе, за жодного, за кожного») [10, 315]. У цьому вірші йдеться про історичний факт: К. Лібкнехта та Р. Люксембург убили за їхні політичні переконання, викинувши труп жінки після цього в Ландверський канал. З вбивством єврейки Р. Люксембург 1919 року, за словами історика Ісаака Дойчера, свій перший тріумф святкувала нацистська Німеччина.

На думку Ж.-П. Сартра, «свобода – це сутність людського існування» [4, 41]. Якщо в людини забрати свободу, життя для неї стане нестерпним. Таким нестерпним було життя євреїв у контексті табірної дійсності. Єдиний спосіб утекти від жахливого існування – це смерть. Смерть як порятунком автор осмислює в концептуальній метафорі «*Kämmerlein Tod ist mein Heim*» («Кімнатка Смерть – це моя домівка») [10, 420] – єдине місце, де людина вдома, а отже – у безпеці. Концептуальна метафора – «засіб передачі значення на основі подібності між сферою «джерела», що є узагальненням конкретного досвіду практичної діяльності людини та сферою «цілі» – більш абстрактною сферою, яка структурується за допомогою «джерела»» [11, 245]. Так, автор концептуальної метафори порівнює смерть із порятунком на основі власного переживання Голокосту, така ідея втечі від дійсності, очевидно, визрівала в поетичній душі тривалий час, аж поки не втілилась у реальному житті поета в формі суїциду. Ця концептуальна метафора підтверджує думку М. Гайдеггера, що «смерть – єдине, що може звільнити людину від влади над нею» [4, 41].

4. МАРІОНЕТКА. Євреї у контексті Голокосту не є особистістю, його долею керує інша вища сила. Концептуальна метафора «*der große Puppenvater*» («великий батько ляльок») представляє нациста, котрий убачає в собі ніцшеанську надлюдину, яка керує іншими людьми. Трагічність створеного автором образу єврея як ляльки підсилюється через метафоризацію його внутрішнього світу: «*doch vielen beben unterm Holz / die großen Herzen aus Papier und Kleister*» («проти в багатьох під дерев'яною оболонкою тремтять / великі серця з паперу і клею») [10, 396]. Лялька-жертва жива, її велике, а отже добре серце болить, відчуваючи приниження з боку «керівника»: «*dann bäumt sich [...] ihr Puppenstolz / gegen den Draht und gegen seinen Meister*» («тоді повільно повстає їхня лялькова гордість / проти дроту й проти його майстра») [10, 396]. Словосполучення «*Gegen den Draht*» – це метонімія, «вторинна номінація, яка полягає в тому, що замість назви одного предмета вживається назва іншого, пов'язаного з першим зовнішнім чи внутрішнім зв'язком» [1, 127]. У цьому випадку простежуємо зв'язок між предметом і матеріалом, з якого зроблений цей предмет: це той дріт, яким «прив'язані» євреї до пана-майстра, посередництвом якого виконується його злий, ганебний, глибокоантигуманний задум.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, художній концепт ЛЮДИНА проходить через трагедію Голокосту і є смислотворчим знаком образної системи творів Пауля Целана. Художній концепт ЛЮДИНА висвітлюємо в статті у двох площинах: німця та єврея, індивідуально-авторські характеристики яких породжують нові асоціації і значення.

Перспективи подальшого дослідження. Одна з перспектив подальшого дослідження – комплексне вивчення художніх концептів, які словесно втілені у віршованій творчості Пауля Целана.

Список використаної літератури

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов / И. В. Арнольд. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: антология. – М.: Academia, 1997. – С. 267 – 279.
3. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка (для институтов и факультетов иностранных языков): учеб. / М. П. Брандес. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1990. – 320 с.
4. Колошук Н. Г. Табірна проза в парадигмі постмодерну: монографія / Н. Г. Колошук. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 500 с.
5. Мифы народов мира: энциклопедия. В 2 т. Т. 1.: А – К / гл. ред. С. А. Токарев. – М.: Сов. Энциклопедия, 1987. – 671 с.: ил.
6. Ніконова В. Г. Поетико-когнітивний аналіз драматичного тексту: художній концепт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2008_14/article/37.pdf, 17.03.2012 р.
7. Ревзина О. Г. Системно-функциональный подход в лингвистической поэтике – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://danefae.org/lib/ogrevzina/ogr-idiolikt.htm>, 7.03.2012 р.
8. Рихло П. Поезія після Освенцима: «Фуга смерті» Пауля Целана як інтертекст. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.judaica.kiev.ua/Eg_17/Egupez17-08.htm, 7.03.2012 р.
9. Рихло П. Шібболет. Пошуки єврейської ідентичності в німецькомовній поезії Буковини: монографія / П. Рихло. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 304 с.
10. Celan P. Die Gedichte. Kommentierte Gesamtausgabe / Die Gedichte: Hrsg.: Barbara Wiedemann. – Frankfurt / Main: Suhrkamp, 2005. – 1000 S.
11. Lakoff G. Metaphors we live by / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago, L.: The University of Chicago Press, 1980. – P. 92.
12. Wiedeman-Wolf B. Antschel Paul – Paul Celan. Studien zum Fruhwerk. – Tubingen: Max Niemeyer Verlag, 1985, S. 88.

Статтю подано до редколегії
16.03.2012 р.

УДК 81'373.612.2

Ю. В. Максименко – аспірант Київського національного лінгвістичного університету

Емоція інтересу та концептуальні метафори

Роботу виконано на кафедрі германської і фіно-угорської філології КНЛУ

Статтю присвячено вивченню концептуальних метафор, які лежать в основі уявлень про емоцію інтересу в англійській мові та реалізуються в англійських ідіомах і прислів'ях на позначення інтересу. Доведено, що різноманітність цих метафор свідчить про важливість вищезазначеної емоції в житті людини.

Ключові слова: емоція інтересу, концептуальні метафори, ідіоми, прислів'я.

Максименко Ю. В. Эмоция интереса и концептуальные метафоры. Статья посвящается изучению концептуальных метафор, которые лежат в основе представлений об эмоции интереса и реализуются в английских идиомах и пословицах на обозначение интереса. Доказывается, что разнообразие этих метафор свидетельствует о важности вышеназванной эмоции в жизни человека.

Ключевые слова: эмоция интереса, концептуальные метафоры, идиомы, пословицы.

Maksymenko Yu. V. The Emotion of Interest and Conceptual Metaphors. The article is dedicated to the study of conceptual metaphors which underlie the presentation of the emotion of interest. These metaphors are realized in the English idioms and proverbs related to interest. The author proves that the wide scope of such metaphors provides evidence that the above mentioned emotion plays a crucial role in human life.

Key words: the emotion of interest, conceptual metaphors, idioms, proverbs.